

*Gamla Apoteket i Lindesberg
hörnet Kungsgatan-Borgmästargatan*

Kvarteret Gripen

Den stora vita byggnaden i mitten av bilden är det gamla Apoteket. Det var enligt Husförhörlängden färdigt för inflyttning 1876. Bilden är troligen tagen i början av 1900-talet, då man i överkant av bilden kan se telefonledningarna.

Gamla Apoteket i hörnet Kungsgatan – Borgmästargatan

-Gunilla Didriksson-

Apotek ingick förr i vad som kallades Apotekarstaten och började anläggas i Sverige i slutet av 1500-talet. Det äldsta kända apoteket, "Lejonet", anlades i Stockholm 1575 av Anthonius Busenius, en nederländsk apotekare som var i tjänst hos både Erik XIV och Johan III. Under de kommande århundradena anlades flera apotek. På 1600-talet startade tjugosju apotek upp sin verksamhet, under 1700-talet ytterligare sextioåtta och under 1800-talet första hälften anlades ytterligare femtio nya apotek.

Apoteksväsendet i Sverige var grundat på ett så kallat privilegiesystem, där det sägs att inget apotek får anläggas eller innehas utan Kungl. Maj:t:s tillstånd. Ända fram till 1970 drevs de svenska apoteken av enskilda apotekare, som hade särskilda privilegiebrev från kronan, så kallade apoteksprivilegium, vilka både kunde vara ärftliga men oftast brukade överlätas genom köp, så kallad privilegiehandel.

Hela apoteksrörelsen var reglerad av farmakopén, vilket är en officiell förteckning på de läkemedel, som skulle finnas på ett apotek. Där angav man deras beskaffenhet och hur dessa skulle förvaras och tillredas. De bestämde också priset på läkemedlet. I apoteken arbetade förutom apotekaren själv även lärlingarna eller de så kallade "*pharmacia studius*" och provisorer vilket man kan fritt översätta med gesäller.

Apotekarnas lärlingar och gesäller fick göra åtskilliga saker. En av deras uppgifter var att samla in olika örter och göra dekokter av olika slag.

*"Dekokter äro utdrag av växtdelar, beredda genom dessas uppvärmning med vatten. Då icke annorlunda är angivet, skola dekokter beredas på följande sätt. Den skurna, krossade eller grovt pulvrerade drogen blandas i ett med lock försett, ej för stort kärl. Då ej annorlunda föreskrives, skola av 1 del drog beredas 10 delar dekocht. - - -"*¹ Blandade gjorde apotekaren själv

1. ¹ <http://pharmhist.ownit.nu/Metoder/dekokt.html>

3601 40

Uppgift till stadens Mantalsräkning för år 1812.

Mantalsräkning	31. 1/2
Andersson, B. d. S. S. S.	52.
Tallberg & Kvarn	22.
Andersson, Gustaf	17.
Tringan & Kvarn	22.
Stig, Erik	26.
St. Charlsson	21.
(Laga)	
Apotek samt Medicin (Väster)	
Gripens St. 10. ut. (Gripens, Gripens)	
St. 22. om 22. Kvarn (St. 31. Kvarn, Kvarn, Kvarn)	
St. 24. om 24. Kvarn (St. 24. Kvarn, Kvarn, Kvarn)	
St. 26. om 26. Kvarn (St. 26. Kvarn, Kvarn, Kvarn)	
St. 30. om 30. Kvarn (St. 30. Kvarn, Kvarn, Kvarn)	
Lindesberg den 21. Maj 1812	
A. Meijer	

Uppgift till stadens mantalsräkning, som Meijer själv skrivit. Dessa noteringar lämnades in varje år, som underlag till personskatten.

De svenska myndigheterna insåg betydelsen av en inhemsk produktion av örter, vilket bland annat framgår av apotekarreglementena från 1799 och 1819. Där framhålls att apotekarna måste anmäla vilka medicinalväxter som växte vilt i närheten och om det fanns möjlighet att anlägga odlingar. Av Medicinalstyrelsens visitationsprotokoll framgår det att man bedrev insamling och odling av medicinalväxter vid många apotek under hela 1800-talet, framför allt i södra och mellersta Sverige.

Det må vara så, att det första apoteket har sina privilegier från den 28 oktober 1783, men den första apotekaren, Johan Lilius, anlände till Lindesberg redan i maj 1780. Han kom närmast från Västerås, men hade tidigare tjänstgjort både i Lovisa i Finland och i Stockholm. Lilius var född i Viborgs län, Finland år 1756 och var ogift när han anlände hit. 1782 gifte han sig med Britta Johanna Ström från Gävle och hon flyttade hit till staden samma år som giftermålet. De bosatte sig i kvarteret Tranan och tomt nr.40, vilken ligger i hörnet Kungsgatan-Borgmästargatan. De fick först sonen Jan Gustaf, men han levde bara några månader och sedan sonen Adolph 1784.

Familjen bodde i Lindesberg i många år och fick även ganska många barn.

Även Lilius gamla svärmor madammen Maria Brigita Ström från Stockholm, flyttade till Lindesberg och bosatte sig hos familjen. I familjen bodde också de som arbetade på apoteket, men också husets pigor.

Johan Lilius dog 1798 och änkan drev apoteket vidare med hjälp av sin provisor. 1805 gifte hon om sig med apotekaren Adam Meijer, som året innan kommit till apoteket som provisor. Kanske han ångrade sitt äktenskap, för han gav sig ut i kriget och dog vid Stralsund vid jultiden 1813.

Änkan sålde rättigheterna till Erik Wilhelm Åström, som anlände hit 1813 från Jönköping. Han stannade bara ett par år.

Efter apotekare Åström blev det ganska stor omsättning på apotekare i Lindesberg. De flesta stannade bara några år och flyttade sedan vidare till andra städer. De har inte heller genom sin personlighet gjort några större avtryck på stadens politik, ekonomi eller kultur. I slutet av 1840-talet, verkar det inte heller som någon apotekare ägde apoteksgården i kvarteret Gripens, utan 1849 ägdes den av änkefru Hedberg i Nyköping. Om apotekarna var hyresgäster i apoteksgården framgår inte av husförhörlängden, men det kan också tänkas att huset blev ombyggt eller nybyggt.

Apoteket låg i hörnet Kungsgatan-Borgmästargatan och byggdes upp efter branden 1869. Huset var inflyttningsklart 1874. Foto: Lindsbergs Museum

Det är inte förrän apotekare Blomberg kom hit, som apotekaren blev en man att räkna med i stadens liv. Inte heller han verkar till en början bo i kvarteret Gripen, men från 1854 fanns han där på tomten 39 och 40.

Karl August Teofil Blomberg var född i januari 1819 i Ekers församling, strax utanför Örebro. Trettio år gammal anlände han till staden från Katharina församling i Stockholm. Han var en dynamisk man och gjorde sig snart känd i staden som en dugande och framåt man. Han var verksam både som apotekare och lokalpolitiker, men var även riksdagsman för borgarståndet i Lindsberg och Trosa vid ståndsriksdagen 1865-66.

Vid den stora branden i april 1869 hörde apoteket till de fastigheter som försvann i lågornas rov. I husförhörslängden kan man finna noteringen "avbränd tomt".

Då hade redan Blomberg slutat som apotekare och istället ägnade han sin tid åt att vara bokhandlare. Blomberg hade redan 1863 sålt sin rörelse till apotekaren Rosén och han i sin tur till Dahlander. Det var också under Dahlanders tid som branden inträffade. Han lyckades, enligt Blomberg, dock rädda en stor del av sitt lager och även en hel del inventarier. Med dessa inventarier öppnade han på nytt sitt apotek i rådman Per Johan Eks gård, på Köpmangatan i kvarteret Gösen. Hur länge han stannade där är oklart.

Dahlander var också den som byggde det nya apoteket.

Enligt Blomberg skulle det nya apotekshuset varit klart redan i december 1869, men det förefaller ganska osannolikt, att ett så stort hus i sten, skulle vara färdigtbyggt på mindre än ett halvt år.

Det stöds inte heller av husförhörslängderna. Enligt dessa var det nya apotekshuset klart 1876. Det låg dock på samma ställe som tidigare, i kvarteret Gripen, korsningen Borgmästargatan - Kungsgatan.

Året 1890 var Otto Philip Nilsson apotekare i Lindsberg. Han var född i maj 1843 på Hamra Mellangård, V. Stenby församling i Östergötland. Fadern var bonden och kyrkvärden Bengt Nilsson och modern Maja Cajsa Olsdotter, även hon av bondesläkt. Philip var nummer tre i en syskonskara på sju. 1850 flyttade familjen vidare till en annan gård, Klackeborgs säteri Järstads församling, även det i Östergötland. Fadern dör 1855 och även två av familjens barn dör under tiden på Klackeborg. Modern och barnen bor kvar i något år, men flyttade i oktober 1857 till Skänninge. Året därpå konfirmeras Philip i Vadstena.

Familjen fanns under de följande åren noterade som hyresgäster på flera adresser i Skänninge.

Apotekaren Philip Nilsson med familj.

Man kan nog också konstatera att det var något alldeles speciellt med denna familj. Trots att modern var änka hade hon råd att låta barnen studera och om båda hans bröder finns det i husförhörslängden noteringen "*scholaris*". 1861 började Philip som lärling hos apotekaren Hägg i Skänninge. I och med det står han sedan inskriven som "*pharmacie studentis*".

Men ett nytt uppbrott väntar familjen Nilsson och 1869 flyttade de vidare till Motala. Även här flyttade modern runt på olika hyresadresser. Philip hade nu fått arbete hos apotekare Broms i Motala där han avlade sin apotekarexamen 1871.

Året därpå bar det av till Kristianstad och sedan blev det Malmö i några år. Det är också där han hittar sin hustru. I augusti 1881 flyttade de som nygifta upp till Bergslagen och hamnar på Konstdammen i Carolina Svensson och sonen Yngve Bengt Samuel, till Lindesberg. Philip hade då köpt apoteksverksamheten av apotekaren Moberg, som i sin tur flyttat vidare till Sölvesborg.

Till sin hjälp i apoteket hade Philip Nilsson hela tiden en provisor. Där var Claes Viktor Lindqvist från Gränna, Karl Oscar Eriksson från Strängnäs, Karl Henrik Falk från Nyköping och inte minst Anna Gesina Augusta Schenittger, den första kvinnliga provisorn, som kom hit från Älvdalen 1906. Varje år fanns det även apotekselever och naturligtvis ett par pigor till hjälp i hushållet.

Tillsammans med sin första hustru fick han ytterligare ett barn, dottern Inez Maria Elisabet som föddes i mars 1886. Äktenskapet mellan dessa två makar var inte speciellt bra. De hade vid flera tillfällen varit till prästen för samtal, för att kunna fortsätta äktenskapet. Detta misslyckades och äktenskapet slutade med skilsmässa och det var en lång procedur. Äktenskapsskillnad dömdes på den här tiden av domstolarna, medan det var domkapitlet som utfärdade skiljebreven. Domstolens utslag kom i början av april 1893 och äktenskapet upplöstes enligt skiljebrev från Västerås domkapitel den 26 april 1893.

I början av maj flyttade hustrun till Clara förs. i Stockholm. Barnen var då bara elva och sex år gamla och fick stanna kvar hos fadern i Lindesberg. Till sin hjälp med barn och hushåll fick han modern,

änkefru Maria Catharina Nilsson och systemen Hilda Amalia, som strax före julen 1893, kom från Motala och bosatte sig i Apoteksgården.

Philip Nilsson träffade en ny kvinna, Josefina Pettersson från Kristinehamn och de gifte sig på sommaren 1897. Även med henne fick han två barn, dottern Laila Hervor Josy Maria 1897 och Birgit Sara Maria 1905. Alla barnen tog sig namnet Funke i efternamn.

I boken Bergsmän och Borgare berättar David Blomberg om sällskapslivet i Lindesberg.

"De bildade stadsborna odlade på 1890-talet ett glatt umgängesliv och hade grundat en sällskapsorden, måhända en blygsam avläggare till Amaranten, med receptioner och prestaver. Christian Wulff, apotekare Philip Nilsson, häradsskrivare Frans Victorin, doktor Sigfrid Glas, postmästare Sjöholm och den fantastiskt livlige provisor Lindqvist, även kallad Linken, var drivfjädrarna i denna nöjeskarusell, ett utslag av den sorglösa Bergslagens nöjeslystnad."

Philip Nilsson var också intresserad av kommunala frågor och han var under flera år ledamot i stadsfullmäktige, men även i fattigvårdsstyrelsen, byggnadsnämnd, kyrkoråd och sjukhusstyrelse. Han var också Drätselkammarens ordförande mellan åren 1886-1892, vilket var en av de mest betydande av de kommunala förtroendeposterna.

Egentligen var drätselkammaren ett utskott valt av stadsfullmäktige som skötte stadens ekonomi (drätsel). På grund av denna viktiga syssla, blev den också stadens styrelse i egentlig mening. Till denna styrelse kunde man bara väljas för två år i stöten, eller enligt reglerna *"ingen må mot sin vilja förbindas att längre än två år vara ledamot eller att efter avgång ånyo inträda förrän två år förflutit"*.

Drätselkammaren bestod av sju ledamöter. En var ordförande och tre av dem hade ansvar för staden, skogen, vägar och broar. De andra tre hade sitt ansvarsområde i byggnader, gator och torg, men även över brandredskapen.

Man kan säga att denna östgöte blev en riktig Lindesbergare och stannade här under resten av sitt liv. Apotekaren Otto Philip Nilsson avled den 20 november 1927.

Sonen Bengt studerade vidare och flyttade 1905 till Göteborg, dottern Inez åkte till Amerika 1907 och dottern Laila till Stockholm 1923. Efter att Philip Nilsson avlidit 1927 flyttade även hustrun Josefina och dottern Birgit till Stockholm.

Apotekare i Lindesberg

Johan Lilius	1783-1798
Lilius hustru Johanna Ström med hjälp av provisorer.	1798-1805
Adam Meijer	1805-1813
Erik Wilhelm Åström	1813-1815
Gustaf Adolf Ahlander	1815-1816
Lars Magnus Ahlander	1816-1816
Per Severin Pihlsson	1818-1835
Lars Adam Arenander	1836-1849
Carl Oscar Hammarström	1843-1846
Carl Gustaf Clevander	1846-1850
Carl August Teofil Blomberg	1849-1867
Jarl Amal Valentin Rosén	1862-1867
Axel Esaias Dahlander	1867-1874
Franz Gustaf Lundgren	1874-1881
Ernst Hjalmar Moberg	1881-1883
Otto Philip Nilsson	1883-1927

Tryckta källor:

Blomberg, David: Bergsmän och borgare, Uppsala 1936
Öhrn/Karlsson, Seklet då allt hände
Öhrn, Eric Från fabriker till storindustri
Tham, Wilhelm, Lindsberg och Nora genom tiderna II

Otryckta källor:

Födelse-, dop-, vigsel- och dödböcker, flyttlängder Lindsbergs stadsförsamling 1816-1901 samt SCB:s folkräkningar för åren 1889, 1890, 1900 och 1910.

Hfl. Skänninge förs.(E) AI:26 1855-1860

Hfl. Skänninge förs.(E) (AI:28 1861-1865

Hfl. Skänninge förs.(E) AI:30 1866-1870

Hfl. Motala förs.(E) AI:30 1872-1881

Hfl. Lindsberg sfs.(T) AIc:3 -6 1775-1815

Hfl. Lindsberg sfs.(T) AIc:7 1816-1825 tomt nr.40 sid.54

Hfl. Lindsberg sfs.(T) AIc:8 1826-1837 tomt nr.40 sid.50

Hfl. Lindsberg sfs.(T) AIc:9 1838-1840 tomt nr.39-40 sid.48

Hfl. Lindsberg sfs.(T) AIc:10 1841-1850 tomt nr.39-40 sid.53

Hfl.Lindsberg sfs.(T) AIc:13 1851-1860 tomt nr.39-40 sid.53

Hfl.Lindsberg sfs.(T) AIc:16 1861-1870 tomt nr.39-40 sid.50

Hfl.Lindsberg sfs.(T) AIc19 1871-1881 tomt nr.39-40 sid.45

Hfl Lindsberg sfs (T) AIc:22 1882-1891 tomt nr.39-40 sid.45

Hfl Lindsberg sfs (T) AIc:25 1892-1901 tomt nr.39-40 sid.45

FB Lindsberg sfs.AIIba:1 1901-1906 tomt nr.39-40 sid.37

FB Lindsberg sfs.AIIba:3 1907-1913 tomt nr.39-40 sid.40

FB Lindsberg sfs.AIIba:5 1914-1924 tomt nr.39-40 sid.61

FB Lindsberg sfs.AIIba:7 1925-1924 tomt nr.39-40 sid.842

Karta över staden Lindsberg med dertill liggande egor från 1851

Beskrivning över Lindsbergs stads kvarter och tomter, upprättad 1776 av Jac J Renmarck karta över Lindsberg 1878

Tidigare publicerad i;

Nedslag i Lindsbergs historia under 1800-talet

Utgiven 2011 av

Linde Bergslags släktforskarförening,

Linde Fornminnes- och Hembygdsförening